

นักกฎหมายเล่าเรื่อง (Storytelling from Lawyer)

ประเทศญี่ปุ่น เหริยญสองด้านของการเป็นสังคม แห่งความกลมเกลียวและไม่นิยมซึ่งข้อพิพาท

Japan: Two Sides of Being the Harmonious and
Non-Litigious Society

สุวลักษณ์ ขันธุ์ปรีक्षा*

อาจารย์ประจำสาขาวิชากฎหมายแพ่งและธุรกิจ สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

Suwalak Khanpruksa

Lecturer in Civil and Business Law, School of Law, Mae Fah Luang University

วันที่รับบทความ 18 กรกฎาคม 2565; วันที่แก้ไขบทความ 9 กันยายน 2565; วันที่ตอบรับบทความ 10 กันยายน 2565

* นิติศาสตรบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายพาณิชย์และธุรกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายเอกชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยนาโกย่า ประเทศญี่ปุ่น; อยู่ในระหว่างเขียนวิทยานิพนธ์ในหลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยนาโกย่า ประเทศญี่ปุ่น; อีเมลติดต่อ suwalak.kha@mfu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความสั้นเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะถ่ายทอดมุมมองของคนญี่ปุ่นต่อการฟ้องร้องดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นการนำเสนอโดยอ้างอิงจากบทความสังคมวิทยากฎหมายที่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และมีการอ้างอิงถึงอย่างแพร่หลาย ผลการศึกษาจากบทความเหล่านั้นแสดงว่า ญี่ปุ่นเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับความสมัคปรสมานกลมเกลียวหรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของสังคม (Harmony) พยายามหลีกเลี่ยงการเป็นคดีความ (Non-Litigiousness) การฟ้องร้องดำเนินคดีจะเกิดขึ้นเป็นตัวเลือกสุดท้าย (Last Resort) เมื่อไม่มีทางอื่นใดที่จะจัดการกับข้อพิพาทโดยละมุนละม่อมได้แล้วเท่านั้น ด้วยทัศนคติเช่นนี้ ส่งผลให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีสถิติอาชญากรรมและการฟ้องร้องคดีที่ต่ำเป็นอันดับต้น ๆ ของโลก เป็นสังคมที่มีภาพลักษณ์ของความกลมเกลียวไม่นิยมซึ่งข้อพิพาท อย่างไรก็ตาม เจริญญ่อมมีสองด้าน อีกด้านหนึ่งของสังคมที่ดูสงบสุขกลับเต็มไปด้วยความเครียดและความกดดันของผู้คน เป็นสังคมที่มีบรรทัดฐานที่เคร่งครัดจริงจังและมีวิถีประชาที่รุนแรง ส่งผลให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีอัตราการฆ่าตัวตายสูงที่สุดติด 1 ใน 20 อันดับแรกของโลกมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ถ่ายทอดประสบการณ์ตรงที่ได้พบเจอแง่มุมอันเป็นด้านลบของเจริญญ่อีกด้านนี้ด้วยตนเอง

คำสำคัญ: สังคมวิทยากฎหมาย; สังคมญี่ปุ่น; ความกลมเกลียว; สังคมไม่นิยมซึ่งข้อพิพาท

Abstract

This short article aims to present the Japanese's attitude towards legal dispute settlement as a part of the judicial process. The article is based on acknowledged sociology of law articles that have been a source of reference in the academic circle. The studies demonstrate that Japanese society accentuates harmony among its people and tries to avoid filing lawsuits against each other. This characteristic has shaped the country into a well-known non-litigious society. Litigation will be the last resort for a dispute settlement when there is no other way to deal with the case peacefully. Such an attitude of the majority of the Japanese results in one of the lowest litigation statistics and the low crime rate countries in the world. Accordingly, Japan has always reflected an image of being a harmonious and non-litigious society. However, a coin has two sides. On the other side of the coin, the negative one, under the characteristic of a peaceful country, lays its citizens' stressful and derepressed mentality. Japanese society possesses strict social norms and cruel folkways. The negative facets have positioned Japan as one of the top 20 countries in the world with the highest suicide rate for so long. Also, the writer shares direct and first-hand experiences in encountering some of those negatively untold stories.

Keywords: Sociology of Law; Japanese Society; Harmony; Non-Litigious Society

ญี่ปุ่น ประเทศที่มีสถิติอาชญากรรมต่ำที่สุดอันดับต้น ๆ ของโลก ประเทศที่มีชื่อเสียงเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และจากประสบการณ์ของผู้เขียนเองรวมทั้งบุคคลรอบตัวที่อาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นเป็นเวลานาน มีประสบการณ์ในการลืมไอแพดไว้ที่ห้างสรรพสินค้าแล้วสามารถตามเอาคืนได้ ประสบการณ์ที่มักจะใช้โทรศัพท์ไอโฟนวางจอยโต๊ะอาหารในโรงอาหารของมหาวิทยาลัยที่ผู้คนพลุกพล่านเป็นประจำโดยไม่ต้องมีใครนั่งเฝ้าแล้วไม่ต้องกังวลว่าไอโฟนที่วางไว้นั้นจะหาย หรือประสบการณ์ในการใช้เวลากว่าหนึ่งชั่วโมงเดินกลับที่พักหลังเวลา 02.00 น. เพราะรถไฟหยุดวิ่งไปแล้วและแท็กซี่ราคาแพงมากโดยไม่ต้องกังวลว่าจะมีใครมาทำอันตราย ประเทศที่ห้ามไม่ให้ผู้ปกครองไปส่งลูกหลานที่โรงเรียน เพื่อฝึกให้นักเรียนมีความสามารถในการเดินทางด้วยตนเอง เมื่อเด็ก ๆ เหล่านั้นเริ่มเข้าเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา และเป็นประเทศที่ระมัดระวังตนต่อการสร้างความเดือดร้อนรำคาญให้แก่ผู้อื่นและสังคมส่วนรวม เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น? ผู้เขียนมาบอกเล่าเรื่องราวจากประสบการณ์ที่ได้รับทุนรัฐบาลญี่ปุ่นเข้าศึกษาในบัณฑิตวิทยาลัยคณะนิติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยนาโกย่า เมืองนาโกย่า จังหวัดไอจิ ประเทศญี่ปุ่น ตั้งแต่ระดับปริญญาโทจนกระทั่งระดับปริญญาเอกเป็นเวลากว่า 5 ปี ซึ่งนานเพียงพอที่ทำให้ผู้เขียนได้มีส่วนร่วมและมีประสบการณ์ตรงในสังคมญี่ปุ่นที่ผู้คนมีทัศนคติของความกลมเกลียว มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม (Harmony)

ข้อความคิดเรื่องความกลมเกลียว (Harmony) ถูกปลูกฝังหยั่งรากลึกในสังคมญี่ปุ่นผ่านแนวความคิดดั้งเดิมของขงจื๊อมานับแต่ในสมัยที่อารยธรรมจีนทรงอิทธิพลต่อวัฒนธรรมญี่ปุ่น คนญี่ปุ่นให้ความสำคัญต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของสังคมส่วนรวมมาก่อนผลประโยชน์ส่วนตัว โดยให้ความสำคัญมากพอที่จะส่งผลต่อแนวความคิดของผู้คนต่อการมีข้อพิพาท การดำเนินคดีในชั้นศาล หรือแม้กระทั่งการจำกัดจำนวนผู้มีสิทธิประกอบวิชาชีพทางกฎหมายในประเทศญี่ปุ่น มีบทความสังคมวิทยากฎหมายหลายฉบับที่ผลการศึกษแสดงว่าสิ่งหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์อย่างยิ่งและแตกต่างจากที่ใดในโลกเกี่ยวกับทัศนคติเรื่องการฟ้องร้องคดีความในสังคมญี่ปุ่น ก็คือการที่ญี่ปุ่นเป็นสังคมที่ไม่นิยมการเป็นความ ไม่ค่อยฟ้องร้องดำเนินคดีต่อกัน (Non-Litigious Society)¹ เมื่อมีข้อพิพาทใด ๆ เกิดขึ้น คนญี่ปุ่น

¹ John Owen Haley, *The Myth of the Reluctant Litigant*, *Journal of Japanese Studies*, Volume 4 Issue 2 (Summer 1978), pp. 359-390.

เลือกที่จะจัดการด้วยวิธีการที่ไม่เป็นทางการ ไกล่เกลี่ยด้วยความละมุนละม่อม² โดยไม่ชอบและหลีกเลี่ยงที่จะใช้วิธีการแบบเป็นทางการด้วยการฟ้องร้องเพื่อสู้คดีกันในชั้นศาล คนญี่ปุ่นชอบความประนีประนอม ไม่ศรัทธาต่อการเผชิญหน้าแบบจริงจังแข็งกร้าว (Nonconfrontational Dispute Settlement)³ และมองว่าการฟ้องร้องคดีขึ้นโรงขึ้นศาลเป็นการทำหายนะต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมส่วนรวม หรือถึงขนาดที่จะถูกมองว่าผู้ฟ้องคดีเป็นผู้สร้างข้อพิพาทขึ้นมาเสียเอง ด้วยเหตุนี้ สถิติคดีของศาลยุติธรรมในประเทศญี่ปุ่นจึงมีตัวเลขที่ต่ำมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญาก็ตาม ยกตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2555 ประเทศญี่ปุ่นมีจำนวนประชากรประมาณ 127.55 ล้านคน มีคดีแพ่งเข้าสู่การพิจารณาของศาลชั้นต้นของประเทศญี่ปุ่นจำนวน 161,412 คดี⁴ ในขณะที่ในปีเดียวกันนั้น ประเทศไทยมีจำนวนประชากรประมาณ 69.16 ล้านคน แต่มีคดีแพ่งเข้าสู่การพิจารณาของศาลชั้นต้นมากถึง 627,539 คดี⁵ ทั้งที่ขณะนั้น ประเทศไทยมีจำนวนประชากรน้อยกว่าประเทศญี่ปุ่นเกือบ 2 เท่า แต่มีคดีแพ่งเข้าสู่การพิจารณาของศาลชั้นต้นมากกว่าประเทศญี่ปุ่นเกือบ 4 เท่า หรือจากอัตราการเกิดคดีฆาตกรรม (Homicide Rate) ในปี พ.ศ. 2560 ประเทศญี่ปุ่นมีอัตราการเกิดคดีฆาตกรรมอยู่ที่ 0.24 คดี ต่อประชากร 100,000 คน ขณะที่ประเทศไทยมีอัตราการเกิดคดีฆาตกรรมอยู่ที่ 2.58 คดี ต่อประชากร 100,000 คน มากกว่าประเทศญี่ปุ่นถึง 10.75 เท่า นอกจากนี้ แม้แต่บทบาทของทนายความญี่ปุ่นก็อยู่ในฐานะที่จะชี้แนะลูกความในหลายกรณี อาทิ ในข้อพิพาทคดีหย่าร้าง ทนายความมีบทบาทอย่างมากต่อผลของการไกล่เกลี่ยระหว่างคู่สามีภรรยา⁶ ลูกความมักจะคล้อยตามสิ่งที่ทนายความแนะนำมากกว่ายึดมั่นต่อข้อเรียกร้อง

² J. Mark Ramseyer and Minoru Nakazato, *The Rational Litigant: Settlement Amounts and Verdict Rates in Japan*, *The Journal of Legal Studies*, Volume 18 Issue 2 (June 1989), pp. 263-290.

³ David J. Przeracki, *Working It Out: A Japanese Alternative to Fighting It Out*, *The Cleveland State Law Review*, Volume 37 Issue 1 (1989), pp. 149-177.

⁴ Etsuko Sugiyama, *Simplified Civil Procedure in Japan*, *Erasmus Law Review*, Issue 4 (December 2015), p. 203.

⁵ สำนักงานศาลยุติธรรม, *รายงานสถิติคดีศาลยุติธรรมทั่วราชอาณาจักรไทยประจำปี พ.ศ. 2555*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2556), หน้า 9.

⁶ Robert H. Mnookin and Lewis Kornhauser, *Bargaining in the Shadow of the Law: The Case of Divorce*, *The Yale Law Journal*, Volume 88 Issue 5 (April 1979), pp. 950-997.

ที่ตนต้องการเองจริง ๆ โดยมองว่า ข้อเสนอของทนายความคือสิ่งที่ควรจะเป็น ลูกความไม่ควรเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวแต่ฝ่ายเดียวมากเกินไป

ในแง่ผู้ประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย แม้ว่าประเทศญี่ปุ่นจะเป็นประเทศที่มีการใช้กฎหมายในระบบประมวลกฎหมายหรือระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) และระบบศาลของประเทศญี่ปุ่นมี 3 ชั้นศาล คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา เช่นเดียวกับระบบกฎหมายและระบบศาลของประเทศไทย แต่ระบบการศึกษาวิชากฎหมายและการเข้าสู่วิชาชีพนักกฎหมายภายในประเทศญี่ปุ่นนั้นมีความแตกต่างจากไทยอยู่หลายประการ ประการแรก การจะเข้าสู่วิชาชีพนักกฎหมายเริ่มขึ้นหลังจากเรียนจบระดับปริญญาตรี ผู้ที่จะมีสิทธิสอบเนติบัณฑิตของประเทศญี่ปุ่น (The National Bar Examination) ได้ ต้องเป็นผู้ที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีแล้วเข้าเรียนในโรงเรียนกฎหมาย (Law School) เสียก่อน โดยโรงเรียนกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นไม่ได้จำกัดให้เฉพาะผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากคณะนิติศาสตร์เท่านั้นที่จะสามารถเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนกฎหมายได้ ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชาอื่นก็มีสิทธิเข้าทดสอบเพื่อศึกษาต่อในโรงเรียนกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นได้เช่นกัน แตกต่างกันตรงที่ผู้สำเร็จการศึกษาจากคณะนิติศาสตร์จะใช้เวลาเรียนในโรงเรียนกฎหมายเป็นเวลา 2 ปี ส่วนผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีสาขาอื่นจะใช้เวลาเรียน 3 ปี จึงจะเป็นผู้มีสิทธิสอบเนติบัณฑิตของประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้ การสอบเนติบัณฑิตแห่งประเทศญี่ปุ่นจะจัดสอบปีละ 1 ครั้ง สอบติดต่อกันเป็นเวลา 4 วัน จัดสอบในเดือนพฤษภาคมและประกาศผลสอบในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี โดยมีข้อจำกัดให้สอบได้เพียง 3 ครั้ง ในช่วงระยะเวลา 5 ปี ประการที่สอง เมื่อสอบเนติบัณฑิตผ่านแล้ว ผู้ที่ประสงค์จะประกอบวิชาชีพทนายความ ผู้พิพากษา หรืออัยการ จำเป็นต้องเข้าเรียนในสถาบันวิจัยและฝึกอบรมด้านกฎหมายแห่งประเทศญี่ปุ่น (The Legal Training and Research Institute of Japan) และต้องสอบให้ผ่านเสียก่อน โดยผู้ที่มีคะแนนสูงสุดมีสิทธิที่จะเลือกวิชาชีพได้ก่อน ประการที่สาม มีการจำกัดจำนวนผู้ที่สอบผ่านในบางวิชาชีพไว้ในแต่ละปี ซึ่งถ้าเทียบกับจำนวนประชากรญี่ปุ่นทั้งประเทศแล้ว นับว่าผู้ประกอบวิชาชีพนักกฎหมายมีอัตราส่วนที่ต่ำมาก ยกตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2563 ประเทศญี่ปุ่นมีประชากรประมาณ 125.8 ล้านคน มีจำนวนทนายความ

42,164 คน⁷ คิดเป็นอัตราส่วนประชากรประมาณ 2,984 คน ต่อทนายความ 1 คน ในขณะที่ปี พ.ศ. 2563 ประเทศไทยมีประชากรประมาณ 69.8 ล้านคน มีจำนวนทนายความ 77,664 คน⁸ คิดเป็นอัตราส่วนประชากรประมาณ 899 คน ต่อทนายความ 1 คน นอกจากนี้ ผู้ประกอบวิชาชีพทางกฎหมายบางวิชาชีพมีอำนาจหน้าที่เพิ่มเติมแตกต่างจากวิชาชีพเดียวกันในหลาย ๆ ประเทศ อาทิ อัยการในประเทศญี่ปุ่นนอกจากจะมีอำนาจสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องคดีแล้ว ยังมีอำนาจในการสั่งชะลอฟ้อง⁹ แม้ว่าจะมีพยานหลักฐานว่าผู้ต้องหากระทำความผิดก็ตาม คำสั่งชะลอการฟ้องเป็นการยับยั้งการฟ้องไว้โดยมีกำหนดระยะเวลา (Prosecution Suspend) ภายใต้การคุมประพฤติ (Probation) โดยพนักงานคุมประพฤติ คำสั่งชะลอการฟ้องไม่ได้ทำให้คดีอาญาระงับสิ้นไป เมื่อผู้ต้องหาได้รับการชะลอการฟ้องและปล่อยตัวไป หากต่อมาได้กระทำความผิดอีกภายในระยะเวลาที่กำหนด พนักงานอัยการจะเพิกถอนการชะลอการฟ้องในคดีเดิมแล้วฟ้องคดีนั้นเข้าไปพร้อมกับคดีใหม่ การชะลอการฟ้องทำได้ในกรณีที่คดีนั้นเข้าเงื่อนไขและมีพยานหลักฐานเพียงพอ โดยต้องพิจารณาถึง¹⁰

(1) ลักษณะอายุและสภาพแวดล้อมของผู้กระทำความผิด

(2) ความหนักเบาและพฤติการณ์ของการกระทำความผิด

(3) สภาพการณ์ภายหลังการกระทำความผิด เช่น การสำนึกผิด การขอโทษ การชดเชยค่าเสียหาย การหลบหนี การทำลายพยานหลักฐาน เป็นต้น

⁷ Japan Federation of Bar Associations, **White Paper on Attorneys 2020** [Online], 8 September 2022. Source: <https://www.nichibenren.or.jp/library/en/about/data/WhitePaper2020.pdf>

⁸ นคร พจนวรพงษ์, **อาชีพทนายความไทยเข้าสู่ยุค ‘ตีบตัน’** [ออนไลน์], 8 กันยายน 2565. แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/article/news_2230729

⁹ การดำเนินคดีอาญาในประเทศญี่ปุ่นเป็นการดำเนินคดีโดยรัฐ (State Prosecution) พนักงานอัยการมีอำนาจในการสั่งคดีแต่เพียงผู้เดียว เป็นอำนาจเด็ดขาดโดยใช้หลักการฟ้องคดีอาญาตามดุลพินิจ (Opportunity Principle) ผู้เสียหายหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่มีอำนาจในการฟ้องร้องคดีอาญา ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาในประเทศญี่ปุ่นจึงเป็นระบบผูกขาดอำนาจการฟ้องคดี (Monopolization of Prosecution)

¹⁰ วรวิทย์ สุนทรเสถียรเลิศ, **การเริ่มคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ**, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2557), หน้า 60-61.

ประเภทคดีที่พนักงานอัยการสามารถสั่งให้ชะลอการฟ้องได้ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงคดีที่มีโทษเล็กน้อยเท่านั้น แต่รวมถึงคดีที่มีโทษร้ายแรงด้วย หากคดีนั้นเป็นไปตามเงื่อนไขการชะลอฟ้องและสอดคล้องกับหลัก “ป้องกันสังคม”¹¹ ทั้งนี้ อัยการต้องพิจารณาองค์ประกอบเกี่ยวกับความร้ายแรงของการกระทำความผิด การบรรเทาผลร้ายของความผิดโดยผู้ต้องหาและผลกระทบต่อสังคมโดยรวมประกอบด้วย การที่อัยการประเทศญี่ปุ่นมีอำนาจพิเศษในการสั่งชะลอฟ้องเช่นนี้ได้ก็เนื่องมาจากกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแห่งประเทศญี่ปุ่นมีวัตถุประสงค์ที่คำนึงถึงสังคมส่วนรวม โดยมองว่าหากผู้กระทำความผิดยอมรับผิดและขอโทษต่อส่วนรวมแล้วย่อมเป็นสิ่งที่สามารถให้อภัยและไม่ถือโทษโดยที่อัยการอาจใช้ดุลพินิจในการสั่งชะลอฟ้องได้ ซึ่งเป็นเหตุผลของเรื่องที่สะท้อนถึงข้อความคิดเรื่องความกลมเกลียว (Harmony) ของสังคมและวัฒนธรรมแบบญี่ปุ่นโดยเฉพาะ

อย่างไรก็ตาม เหยื่อย่อมมีสองด้าน ในสังคมซึ่งบุคคลต่างตระหนักถึงความสำคัญและเคารพสิทธิของกันและกัน สังคมที่รัฐจัดสรรสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในทุก ๆ บริบทแม้แต่สิทธิของผู้ต้องขังในคุก ก็ยังมีข้อเท็จจริงปรากฏว่า คนญี่ปุ่นบางคนที่มีรายได้ไม่มากเพียงพอต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี หรือคนที่ต้องอยู่โดดเดี่ยวลำพังไร้ซึ่งญาติมิตรเพื่อนฝูง อันเนื่องมาจากประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีโครงสร้างทางสังคมเป็นครอบครัวเชิงเดี่ยว (Sige Family) พยายามที่จะกระทำความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างเช่นการขโมยของในร้านสะดวกซื้อ เพื่อที่จะได้ถูกจับ ถูกดำเนินคดี และถูกตัดสินให้ได้รับโทษจำคุก เพราะมองว่าการอยู่ในคุกนั้นอาจมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า หรือโดดเดี่ยวน้อยกว่าการที่ต้องใช้ชีวิตในสังคมญี่ปุ่น มีอยู่บ่อยครั้งที่ปรากฏเป็นข่าวว่าผู้สูงอายุต้องตายโดยลำพังเนื่องจากอาศัยอยู่คนเดียวจนผ่านไปหลายวันเมื่อศพส่งกลิ่นคละคลุ้งจึงจะมีผู้แจ้งให้ตำรวจเข้ามาตรวจสอบ นอกจากนี้ การที่คนในประเทศญี่ปุ่นต้องพยายามทำตัวกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังคม ไม่ทำตัวโดดเด่นแปลกแยก ได้สร้างความกดดันให้คนจำนวนหนึ่งจนเกิดการกระทำการอัตวินิบาตกรรมคนจำนวนนั้นมากพอที่จะทำให้ประเทศญี่ปุ่นอยู่ในรายชื่อประเทศที่มีอัตราการฆ่าตัวตายสูงที่สุด 1 ใน 20 อันดับแรกของโลกมาเป็นเวลายาวนาน¹² การฆ่าตัวตายในประเทศญี่ปุ่นนั้น

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

¹² Petr H., **25 Countries With The Highest Suicide Rates In The World** [Online], 9 September 2022. Source: <https://list25.com/25-countries-with-the-highest-suicide-rates-in-the-world/>

เกิดขึ้นได้ทุกที่ แม้แต่ตัวผู้เขียนเองก็มีประสบการณ์ตรงจากการที่รถไฟต้องล่าช้าเพราะมีผู้กระโดดรางรถไฟฆ่าตัวตาย นับเป็นครั้งแรกในชีวิตที่ต้องติดอยู่ในตู้รถไฟเป็นเวลากว่าหนึ่งชั่วโมงเพื่อรอให้เจ้าหน้าที่ตำรวจมาจัดการคดีและเคลียร์สถานที่ แทบทุกคนบนรถไฟขบวนนั้นรอดด้วยความสงบนิ่ง มีข้อความภาษาญี่ปุ่นแจ้งบอกบนรถไฟว่ากำลังเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้นโดยที่แทบไม่มีใครส่งเสียงดังอะอะว๊วว๊ว หากจะมีอยู่บ้างก็เป็นเสียงชาวต่างชาติที่ซักถามว่ากำลังเกิดอะไรขึ้น นอกจากการกระโดดรางรถไฟแล้ว ห้องพักในอะพาร์ตเมนต์ก็เป็นอีกสถานที่หนึ่งที่มีการฆ่าตัวตายเป็นจำนวนมากถึงขนาดที่มีการทำเว็บไซต์รวบรวมข้อมูลว่าอะพาร์ตเมนต์ใดมีคนเคยฆ่าตัวตายบ้าง และอะพาร์ตเมนต์แห่งนั้นก็จะมีค่าเช่าถูกเป็นพิเศษ โดยเฉพาะห้องที่เกิดเหตุจะราคาถูกแบบไม่เคยพบเจอราคานี้มาก่อน และแม้แต่หอพักมหาวิทยาลัยที่ผู้เขียนเรียนก็เคยมีเหตุการณ์ที่นักศึกษาระดับปริญญาตรีชาวญี่ปุ่นจุดไฟเผาตัวเองเพื่อฆ่าตัวตายในห้องพัก มหาวิทยาลัยที่ผู้เขียนเรียนได้เล็งเห็นความสำคัญของปัญหาความเครียดและความกดดัน จึงได้จัดเตรียมจิตแพทย์ไว้เพื่อบริการนักศึกษา ทั้งชาวญี่ปุ่นและชาวต่างชาติ ทั้งภาษาญี่ปุ่นและภาษาอังกฤษ

สังคมญี่ปุ่นที่คนภายนอกมองว่าเป็นระเบียบเรียบร้อย สมัครสมานกลมเกลียว และสงบสุข แต่ความจริงแล้วภายในนั้นเต็มไปด้วยความเครียดและความกดดัน มีบรรทัดฐานทางสังคม (Norms) และวิถีประชา (Folkways) ที่เคร่งครัดจริงจังและรุนแรงมาก ผู้คนในสังคมถูกคาดหวังให้ต้องเป็นไปตามบรรทัดฐานที่สังคมวางไว้ ผู้หญิงญี่ปุ่นถูกคาดหวังว่าเมื่อแต่งงานมีครอบครัวแล้วจะต้องลาออกจากงานมาเป็นแม่บ้านเต็มตัวเพื่อจัดการงานบ้านเองทั้งหมดและต้องเลี้ยงลูกด้วยตนเอง เป็นเหตุผลและเป็นแบบแผนที่ผู้หญิงในสังคมญี่ปุ่นมักไม่ได้รับการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งเพราะมีชนบีสืบต่อกันมาว่าเมื่อแต่งงานแล้วก็คงจะลาออกจากงาน ส่วนผู้ชายญี่ปุ่นถูกคาดหวังให้เป็นหัวหน้าครอบครัว ต้องดูแลรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทุกอย่างในครอบครัว บางคนต้องอยู่ภายใต้วัฒนธรรมการทำงานที่ค่อนข้างอนุรักษนิยม เช่น การทุ่มเททำงานแบบหามรุ่งหามค่ำ การทำงานล่วงเวลาแต่ไม่ได้ค่าตอบแทนพิเศษเพิ่มขึ้น หรือการไม่กลับบ้านก่อนผู้ที่มีตำแหน่งสูงกว่า เป็นต้น จนบางครั้งบางคนรับสถานการณ์เหล่านั้นไม่ไหวจนตัดสินใจหนีออกจากบ้านไปเป็นคนเร่ร่อนเพื่อไม่ต้องแบกรับภาระใด ๆ เรื่องราวเหล่านี้พอจะมีให้เห็นในสื่อออนไลน์อยู่บ้าง ส่วนตัวอย่างวิถีประชาที่เกิดขึ้นในสังคมญี่ปุ่นเมื่อไม่นานมานี้คือ ในช่วงที่การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ยังคงรุนแรงประเทศญี่ปุ่นไม่ได้ออกกฎหมายเพื่อบังคับให้ประชาชนต้องกักตัวอยู่ที่บ้าน (Lockdown)

เพราะเห็นว่าขัดกับหลักสิทธิมนุษยชน รัฐบาลญี่ปุ่นเพียงแค่ประกาศข้อควรปฏิบัติและขอความร่วมมือจากประชาชนให้ทำตาม แต่ถึงกระนั้น ประชาชนชาวญี่ปุ่น องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ในญี่ปุ่น ต่างก็ร่วมมือกันปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ถึงแม้จะมีช่วงที่เป็นวันหยุดยาวก็แทบไม่มีใครเดินทางออกนอกพื้นที่ มีกรณีผู้ที่ทำงานในโตเกียวซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีรายงานจำนวนผู้ติดเชื้อ COVID-19 สูงเป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศได้เดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านที่ต่างจังหวัด ซึ่ง ณ ขณะนั้น ที่นั่นยังไม่มีรายงานว่ามีผู้ติดเชื้อ เมื่อเพื่อนบ้านและคนในชุมชนทราบเรื่องต่างก็โทรศัพท์ไปต่อว่าคำทอสมากของครอบครัวนั้นว่าเห็นแก่ตัว ไม่นึกถึงส่วนรวม เหตุการณ์เลยเกิดไปถึงขั้นมีการกลั่นแกล้งหรือไม่มีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกครอบครัวนั้น เมื่อเหตุการณ์เป็นข่าวทางสื่อสังคมออนไลน์ จึงเกิดกรณีที่สมาชิกของครอบครัวในจังหวัดที่ไม่มีรายงานว่ามีผู้ติดเชื้อติดต่อลูกหลานญาติมิตรของตนเพื่อห้ามไม่ให้เดินทางมาเยี่ยมเยือนจนกว่าสถานการณ์ COVID-19 จะดีขึ้น มิเช่นนั้น อาจถูกเพื่อนบ้านหรือชุมชนลงโทษทางสังคม (Social Sanction) ซึ่งสำหรับความรู้สึกของคนญี่ปุ่นแล้ว บทลงโทษทางสังคมนั้นอาจร้ายแรงกว่าโทษทางกฎหมายเสียอีก แมุ้มที่เป็นเหรียญอีกด้านหนึ่งของประเทศญี่ปุ่นที่ไม่ค่อยมีใครทราบนี้ อาจถือเป็นความตลกร้ายที่คนภายนอกประเทศญี่ปุ่นไม่มีโอกาสได้รับรู้ไว้ในสังคมที่มีภาพลักษณ์ของความสงบเรียบร้อยไม่นิยมซึ่งข้อพิพาทนั้น ช่างในเต็มไปด้วยความเครียด ความกดดัน หรือความโดดเดี่ยว ยิ่งว่าสังคมไหน ๆ

บรรณานุกรม

- นคร พจนวรพงษ์, **อาชีพทนายความไทยเข้าสู่ยุค ‘ตีบตัน’** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/article/news_2230729
- วรวิทย์ สุนทรเสถียรเลิศ, **การเริ่มคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ**, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2557).
- สำนักงานศาลยุติธรรม, **รายงานสถิติคดีศาลยุติธรรมทั่วราชอาณาจักรไทย ประจำปี พ.ศ. 2555**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2556).
- David J. Przeracki, **Working It Out: A Japanese Alternative to Fighting It Out**, The Cleveland State Law Review, Volume 37 Issue 1 (1989).
- Etsuko Sugiyama, **Simplified Civil Procedure in Japan**, Erasmus Law Review, Issue 4 (December 2015).
- J. Mark Ramseyer and Minoru Nakazato, **The Rational Litigant: Settlement Amounts and Verdict Rates in Japan**, The Journal of Legal Studies, Volume 18 Issue 2 (June 1989).
- Japan Federation of Bar Associations, **White Paper on Attorneys 2020** [Online], Source: <https://www.nichibenren.or.jp/library/en/about/data/WhitePaper2020.pdf>
- John Owen Haley, **The Myth of the Reluctant Litigant**, Journal of Japanese Studies, Volume 4 Issue 2 (Summer 1978).
- Petr H., **25 Countries With The Highest Suicide Rates In The World** [Online], Source: <https://list25.com/25-countries-with-the-highest-suicide-rates-in-the-world/>
- Robert H. Mnookin and Lewis Kornhauser, **Bargaining in the Shadow of the Law: The Case of Divorce**, The Yale Law Journal, Volume 88 Issue 5 (April 1979).